VISSZAEMLÉKEZÉSEK MAYER OTTMÁRRA

Máriás József:

Ottmár magas növésű, arányos termetű, szürkéskék szemű, el-elmerengő nézésű, de fürkésző tekintetű, kellemes külsejű 26 éves férfi volt, amikor őt 16 éves gimnazistaként 1937-ben megismertem Szabadkán, a Híd Fűzfás utcai szerkesztőségében és kiadóhivatalában, melynek az épületét azóta már lebontották.

Járás közben a bal vállát kicsit felvonta, mintha erős szél ellenében haladna, külsőleg is jelezve elszántságát, hogy nem retten vissza a küzdelemtől. Beszéd közben felhúzta jobb szemöldökét és homloka ráncba futott, amely még nyomatékosabbá tette azt a feszült figyelmet, amelylyel beszélgetőtársának gondolatait követte. Válaszai, a tények és a körülmények pontos ismeretében, logikusak és világosak voltak. Gondolatait tömören és közérthetően fogalmazta meg, irtózott a sematizmustól. A dialektikus gondolkodásmód természetévé vált. Egyszer arra emlékeztettem, hogy egy teljesen hasonló történést ezelőtt fél évvel máshogyan értékelt. Erre azt válaszolta: „Ahhoz akkor úgy is kellett viszonyulni és cselekedni. Időközben a körülmények megváltoztak, ezért az akkor kialakított állásponthoz nem szabad csökönyösen ragaszkodni, mert az káros következményekkel járna." Meggyőződéséért bátran kiállt és az igazságot eltökélten, de a föltételekkel összefüggésben árnyaltan és hibátlan okfejtéssel meg tudta védeni.

A Híd szerkesztőségébe Olajos Mihály osztálytársammal kezdtem bejárni. Az előfizetők és terjesztők nyilvántartásán, a folyóiratok csomagolásán, címzésén és postázásán segédkeztem. A Hídnál csak a felelős szerkesztő kapott fizetést, a többiek, a cikkírók is, önkéntes munkával járultak hozzá a lap kiadásához. A szerkesztőség és kiadóhivatal egy szobából állt, ahol a cikkek gépelése, a szerkesztőségi és kiadóhivatali munkák végzése mellett, a klasszikus marxista irodalom néhány kötetéből álló kis könyvtára is helyet kapott. Ez volt forradalmárrá válásom első színhelye, olyan egyéniségek hatásának köszönhetően, mint Ottmár,

Simokovics Rókus, Malušev Cvetko, Latták István, Szabó Géza és a Belgrádból hazalátogató Steinfeld Sándor.

Addig, amíg a Híd szerkesztéséért nem kapott havi fizetést, Ottmár magántisztviselőként egy gabonakereskedő bárányközi (a mai Hadseregotthon melletti utca) irodájában dolgozott. Azután, élete és egész lénye még elválaszthatatlanabbul fonódott egybe a Híddal és az észak-bácskai munkásmozgalommal. Rám Ottmár és Rókus gyakorolt legnagyobb hatást. Jobbára az ő segítségével rajzolódott ki előttem Leninnek, a proletariátus egyedülálló vezérének az alakja és ismertem fel munkájának, forradalmi harcának világtörténelmi jelentőségét. Annak a lángeszű tudósnak a képe, akit a mindennapi élet lüktetése is áthatott, aki az időszerű gyakorlati megoldásokat is mesterien meg tudta találni, aki még akkor is kiállt a népek önrendelkezési jogáért, amikor következményeként a forradalom számára előnytelen körülmények kialakulásával lehetett számolni, ám ennek eredményeként a finnek, litvánok, észtek és lettek végre megvalósíthatták független államiságukat. Az a melegszívű, érzékeny lelkű ember jelent meg előttem, aki amikor munkájában elfáradt, elbeszélgetett az őt vigyázó katonával, a gyűlés után a gyár udvarán a munkással, az aki a tudományos dolgozók élelmiszerfejadagjáról és tüzelőjéről is gondoskodott, akit a holnap még a mától is jobban érdekelt. Rendületlenül munkálkodott a szegényparasztság forradalmasításán [és a Magyar Tanácsköztársaság azon téves vonalvezetésére is rámutatott, melyet a parasztsággal szembeni politikájában kialakított]. A Híd nemcsak a címével, de egész tevékenységével is a város és a falu, az ipari munkásság és a szegényparasztság közös érdekeiért szállt síkra, sőt egyik célkitűzése éppen ennek a kapcsolatnak a szorosabbra fűzése és elmélyítése volt. Hatása sokkal nagyobb volt, mint amilyenre az akkori példányszámából következtethetnénk. Minden számát legalább tízen olvasták. Cikkeit gyakran, csoportokba verődve olvasták fel, így a mondanivalója az olvasni nem, vagy csak gyengén tudókhoz is eljutott. Az olyan anyagot, melyet nem volt tanácsos postán küldeni, Ottmár utasítására, néhány alkalommal én vittem Topolyára, a szegényparasztság egyik bácskai központjába és átadtam Gombos Bélának, a „vasárnapi" borbélynak, aki hétközben kuncsaftjaival együtt járt napszámba. A Szabadka környéki haladó szellemű fiataloknak a megmozdulásait is figyelemmel kísérte a szerkesztőség. Ottmár egy alkalommal Olajos Mihályt és engem küldött Novi Žednikre és Karkaturra (most Mićunovo), hogy tudósítsunk az ott zajló művelődési és sportesemények ről, valamint a politikai vonatkozású beszédekről.

Ottmár Lenin gondolatait híven és megmásítatlanul továbbította, népszerűsítette. Beszélt a trockizmusról és a Jugoszláv Kommunista Pártban folyó frakciózásról. Sztálint csak a nemzeti kérdésről írt könyvével kapcsolatban említette meg. Szólt a szabadkai párttagok és ifjúkommunisták gyakori lebukásáról, a konspiráció szükségességéről, az osztályellenség előtti magatartásról és a fehérterror kegyetlenkedéseiről.

A spanyol polgárháború fejleményeit ugyancsak figyelemmel kísértük, mivel a nemzetközi brigádok kötelékében sok jugoszláv kommunista harcolt, köztük Lőbl Iván is Szabadkáról. Már akkor is elhangzott olyan vélemény, hogy a Szovjetunió még anyagiakban sem nyújt megfelelő segítséget, különösen ha azt a náci Németország és a fasiszta Olaszország katonai részvételével és Franco anyagi támogatásával hasonlítja össze. Az interbrigadisták visszavonulása után Lőbl elvtársat is a franciaországi gyűjtőtáborba vitték, akinek a Vörös Segély szervezésében Ottmárral együtt csomagot készítettünk és küldtünk.

Beszélgetéseink folyamán beszámoltam a szabadkai Népkör Ifjúsági alosztályában és a Keresztény Ifjúsági Egyesületben zajló haladó szellemű tevékenységről. Amikor 1939-ben leérettségiztem, figyelmeztetett, hogy most már a Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetsége helyi szervezetének a munkájába is be kell kapcsolódnom, s ugyanakkor felhívta a figyelmemet azokra a szakszervezeti vezetőkre, akik vonakodtak a politikai harcoktól. Tanácsadással, és az emberek jellemzésével segített mozgalmi munkámban és politikai irányvételem pontosabb tájolásában.

A Szudéta kérdés megnyitása után, Csehország 1938-ban bekövetkezett megszállásáig, a Szovjetunió érdektelensége miatt érezhető volt Ottmár gondterheltsége és vívódása. Örült annak, hogy amikor a Csehszlovák Hadsereg Jugoszlávián keresztül vonuló egységeit szállító vonatok megjelentek a szabadkai vasútállomáson, mi gimnazisták tüntettünk Csehszlovákia megszállása ellen. A jugoszláv uralkodó körök megakadályozták a csehszlovák—jugoszláv szövetségből ránk háruló kötelezettségek teljesítését, de mi éltettük a két nép barátságát és szabadságát.

Az antifasiszta rendezvényeken is találkoztunk. Emlékezetembe vésődött az a politikai gyűlés, amelyen Lengyelország letiprása és német megszállása ellen tiltakoztunk. Ezt 1939 szeptemberében a Népkör Ifjúsági alosztályának a szervezésében rendeztük meg. Ekkor Ottmár, félhangosan tépelődött a német—szovjet megnemtámadási szerződés megkötése, valamint a kelet-lengyelországi területeknek a Vörös Hadsereg egységei által való megszállása miatt.

Zágrábba utazásom előtt (1939 őszén itt kezdtem meg orvosi tanulmányaimat) megadta Grósz László, a szabadkai származású forradalmár címét és ajánlotta, hogy jelentkezzem nála. Nem találtam otthon és később sem találkoztunk, ti. engem hazatoloncoltak, mert röpcédulaszórással gyanúsítottak. Szabadkán pedig mindennapos rendőrségi jelentkezésre köteleztek. Ekkortájt Ottmárral és Laták Ilonkával, Malušev Cvetkó akkori feleségével együtt, a Szovjet Kommunista (bolsevik) Párt története rövid kivonatát tanulmányoztuk. Ezt a rám váró feladatokra való felkészítés részének szánta. 1940 nyarán pedig ennek az ideje is elérkezett. Ekkor a Híd sétaerdő melletti szerkesztőségének udvarán megismertetett a Jugoszláv Kommunista Párt szabadkai körzeti bizottságának tagjaival, Milutin Moračával és Ilija Pauličtyal, hogy

mint az Ifjúkommunista Szövetség helyi szervezetének egyik szervezője, majd titkára, kapcsolatot tartsak ezekkel a Novi Žedniken élő elvtársakkal.

1940-ben Ottmárt mint tartalékos tisztet kétszer vagy háromszor is behívták egy-két hónapra. Egyszer alkalmi előadást tartott nekem arról, hogy egy gyalogezred menetoszlopa miként fejlődik fel, milyen alakzatban menetel és ezt a menetelést miként kell felderítőkkel, járőrökkel, elővéddel és utóvéddel biztosítani. A politikai gazdaságtan tanulmányozása közben találkoztunk azzal a tétellel, hogy a világ pénzpiacán egy ország valutájának az értékét annak aranyalapja határozza meg. Azt kérdeztem Ottmártól, hogy ez majd miránk is vonatkozik, ha a tőkésektől elragadjuk a hatalmat. Azt felelte, hogy az aranyalaptól sokkal fontosabbak az ország természeti kincsei, a termelőeszközök és a nép minden tárgyi és szellemi értéke, de a munkája is. És ha ezt nem fogadják majd el — aggályoskodtam én? „A külföldi kapcsolatokban, a klíringdevizát használhatjuk, belföldön pedig a néphatalom a jótálló. Ha kell a szuronyok!" — fűzte hozzá mosolyogva.

A szabadkai vizsgálóbíróság fogházában 1941. január hó utolsó napjaiban ismét találkoztunk. Egy hónapig közös cellában voltunk. Ottmár osztotta el a cigarettát és a könyveket, én a Vörös Segély által beküldött élelmet és a fogházi kosztot. Sokat olvastunk és az átvett anyagról egymásnak be is számoltunk. Elméleti felkészültsége szolíd volt, ám rendkívüli érzékkel tudta a politikai történéseket egymással kapcsolatba hozni, párhuzamba állítani, az okozati összefüggéseket megvilágítani és a fejleményeket előrelátni. A bírósági tárgyalásra való felkészülés érdekében, a cellák szerint másmilyen személyi összetétel volt kívánatos, ezért képviselőink, köztük Ottmár is, kihallgatást kértek a fogházigazgatótól, aki az előterjesztéseinket, engedve az éhségsztrájkkal való fenyegetésünknek, még a március 27-i események előtt maradéktalanul elfogadta. Amikor március 27-én a tüntetők a fogházhoz értek, celláink ajtaján dörömböltünk és mi is jelszavakat kiáltoztunk. A háromhatalmi egyezmény felbontását követő politikai események miatt a bíróság mindannyiunk számára felmentő ítéletet hozott, és április 5-én szabadlábra is helyeztek bennünket. Másnap, a náci repülőgépek Belgrádot, a nyílt várost bombázták és a Messerschmidt vadászgépek Szabadka felett is elhúztak. Az önkéntes ifjakat a királyi Jugoszlávia hadserege hazaküldte, állítólag nem rendelkeztek elegendő fegyverrel, lőszerrel és felszereléssel. Az Ifjúkommunista Szövetség szervezetének újbóli megszervezését rögtön megkezdtük. Ezért felkerestem Ottmárt, hogy közölje velünk a legújabb pártdirektívákat. Ekkor utasított, hogy Laták Istvánnal együtt a Híd irattárát és könyvállományát még a Horthy-csapatok megérkezése előtt biztos helyre menekítsük, azt pedig, amit feleslegesnek vagy nagyon kompromittálónak vélünk, semmisítsük meg. Kétközben volt, hogy az előrelátható fasiszta betörés után jelentkezzen-e a megszállók nyilvántartásánál, vagy pedig vonuljon illegali-

tásba. Ezt az utóbbi megoldást választotta, mintha tudta volna, hogy három hónap múlva kitör az ösznépi felkelés. Amikor azt kérdeztem, hát én mitévő legyek, mert ha jelentkezem, akkor folytatnom kell egyetemi tanulmányaimat, mivel ellenkező esetben gyanús lennék, azt válaszolta: „Tanuljál, hisz nekünk még több orvosra lesz szükségünk, a pártszervezettel pedig tartsd a kapcsolatot! Ne téveszd szem elől, hogy Jugoszlávia feldarabolását a Jugoszláv Kommunista Párt nem ismeri el, és mi minden körülmények között ehhez a párthoz tartozunk, amit nagy szerencsének tarthatunk!"

A nyár folyamán már nagyban dörögtek a felkelők fegyverei Szerbiában, Crna Gorában és a Bánátban. Ottmár gyalogosan és kerékpáron, fáradhatatlanul rótta Észak-Bácska utait, a csendőrjárőrök miatt pedig gyakran inkább a kukoricásait. Szervezte az ellenállást, a szabotázsakciókat, a fegyver- és lőszergyűjtést, a partizánalakulatokat és a fegyveres felkelést. Talán túl bátran is kerékpározott Palics és Szabadka között, az ellenséges kopók és a helyi besúgók orra előtt. Egyszer, hogy ne szúrjon szemet, a palicsi bérelt szobámban mosta le magáról az út porát és küldött a Heiblein villa mögötti házban tartózkodó Wohl Lolához, kémleljem ki, hogy szabad-e hozzá az út, mivel a szabadkai szervezettel akkor Lola tartotta a kapcsolatot. Minden rendben volt, ezért találkozhattak, ezután üzenetet kellett vinnem Kizúr Istvánnak, aki a Sárgapart közelében fekvő szálláson tartózkodott. Annyi gond közepette, még a megszakadt pártkapcsolatom újrafelvételéről is gondoskodott, amely Bosán Magda közvetítésével meg is valósult.

Utoljára a szabadkai Sárga házban találkoztunk. Mindenkit, de Ottmárt különösen megkínozták. Talán nem létezik olyan módszer, amelyet rajta ne alkalmaztak volna. Üvegdarabbal sikerült az ereit felvágnia, ám a pribékek észrevették és nem hagyták elvérezni. A demoralizáló hatáskeltés miatt, megláncoltan a terem közepén szalmára ültették, mi pedig falnak szegezett tekintettel, körös-körül a fal mellett ültünk, időnként törökülésben, máskor féllábon kellett állni, bal könyökünket a bal térdünkre helyezve, bal kezünkkel jobb könyökünket fogva és jobb kezünkkel az állunkat megtámasztva, úgymond gondolkoztunk. Aki megingott, azt a csendőrök puskatussal és a csizmájuk orrával támogatták vissza az eredeti testhelyzetbe. Amikor kikéredzkedtek, Ottmárt és a Mayer fivéreket futólépésre kényszerítették, hogy rabláncaik csörömpölése társaik fülében minél kísértetiesebben hangozzék, így akarták emberi méltóságuk utolsó morzsáitól is megfosztani őket. Ám belőlünk mindez csak a bosszúállást váltotta ki.

Köszönet Ottmárnak, Rókusnak, Lolának és a többieknek, akik senkit sem terheltek, pedig valamennyiünk nevét ismerték.

Emlékezzünk arra, hogy az észak-bácskai partizánosztag parancsnokát, még a kínzás sem törte meg, és nem ismerte el a megszálló katonai bíróságának az illetékességét. Emelt fővel, a forradalom győzelmébe vetett hittel lépett a bitó alá és éltette minden nép, nemzet, nemzetiség és ember éltető elemét, a szabadságot.

Búcsúlevelében nemcsak mint ragaszkodó fiú szól az édesanyjához és melegszívű apaként törékeny kislányához, sorait az önérzetes ember, a töretlen hitű kommunista izzása hatja át.

Kun Szabó György:

Ha Ottmárra gondolok, eszembe jutnak a húszas évek gimnáziumi emlékei, a szabadkai gimnázium patinás épülete, ahol Kosztolányi Dezső édesapja igazgatósága idején kezdtük elsajátítani a tudás édes, olykor kesernyés alapjait. Itt ismerkedtem meg Ottmárral, aki tőlem két évvel volt fiatalabb, két osztállyal lejjebb járt, és ez elég nagy distancia volt a diákélet hierarchiájában. Egy hatodikos magasról nézett le a negyedikes „zöld fülűre", és ha beszélgetésbe is kezdtek az órák szünetében az iskolaudvaron, rágicsálva a pedellus Bénis bácsi kiflijeit, a hatodikos, persze, oktató hangon szólt a negyedikeshez. De már egy-két év múlva megváltoztak a viszonyok és szoros baráti kapcsolatok alakultak ki a különböző osztályok tanulói között, ami Ottmár esetében nem is volt nehéz, mert korán érő gyerek volt. A magyar tagozat diákjai délután jártak az iskolába, és amikor befejeződött a tanítás, csapatosan vonultunk ki a korzóra hónunk alatt szorítva az egybeszíjazott könyveket, füzeteket. Minden érdekelt bennünket, a zajló élet minden területéről felvetődő témát megvitattuk, véleményt cseréltünk az eseményekről. Fejünkön büszkén viseltük az aranyzsinóros diáksapkát, igazolva, hogy tagjai vagyunk a tisztelt gimnázium valamelyik felső osztályának. Nyolc órakor szétszéledtünk, mert eddig volt szabad a diákoknak engedély nélkül az utcán tartózkodniuk. Persze, ilyenkor a merészebbeknek a fejéről lekerült az aranyozott diáksapka, a zsebek mélyéről pedig előkerültek a féltve őrzött cigik, és olykor elténferegtek görbe, rosszul világított mellékutcákba is.

Így értünk az érettségiig, életünk jelentős fordulópontjáig, amikor már a gondok, problémák komolyabban kopogtattak életünk kapuján.

A szabadkai gimnázium magyar tagozatának tanárai az idősebb évjárathoz tartozik, diplomájukat az Osztrák—Magyar Monarchia idején szerezték, annak az időnek szellemében nevelkedtek, kispolgári körökből származtak, mint diákjaik java része is, és ezt a szellemet vitték át tanulóikra. Nem csoda, hogy a gimnáziumból kikerült diákok is ezt a szellemet, életszemléletet hozták magukkal. Ez a k. u. k-s, irredenta „mindent vissza" hangulat ránehezedett a magyar tagozat végzős diákjaira is, ami alól Ottmár sem tudta magát kivonni olyannyira, hogy úgy gondolta, majd az anyaországban, Pesten könnyebb lesz boldogulnia, könnyebb lesz bejutnia az egyetemre és egyetemi diplomát szereznie, esetleg ezután ott is maradnia. De Magyarországon nyomasztó gazdasági válság súlyosbította az amúgy is nehéz életet, az egész világot sújtó gazdasági krízis nem ígért közeli fellendülést. Az anyaország-

hoz fűzött ábrándok szétfoszlottak, a könyörtelen valóság meghozta a kiábrándulást. Ottmár hazatérte után még egyszer megpróbálta valahogy megszerezni az egyetemi státust. Sikerült beiratkoznia a kolozsvári teológiára, amelynek diplomája feljogosította volna a világi iskolák tanári állásának elfoglalására, idegen nyelveket adhatott volna elő. De ez az erdélyi kirándulása is rövid ideig tartott, mind tisztábban látta szociális hovatartozását, a társadalmi problémák gyökerét. Otthagyta Kolozsvárt és hamarosan újra visszatért Szabadkára.

Itt már kibontakozott a Népkör (akkori Olvasókör) progresszív ifjúsági mozgalma, amelynek kapcsolatai voltak a magyarlakta városokban a szabadkai mintára létesült ifjúsági alosztályokkal. Ottmár intenzíven kapcsolódott a Népkör ifjúsági szervezetének munkájába, bejárt alosztályunk helyiségébe, nap mint nap találkoztunk, minden akcióban részt vett. Folytatódtak a régi beszélgetések, a viták szűkebb környezetünk akut problémáiról. De ezek a viták már nem a gimnáziumi szellem légkörében folytak. Az ifjúság szociális változásokat kívánt, együttműködést a munkásifjúsággal, a társadalom minden rétegének fiatalságával, s így egy népfront megmozdulást hozott létre, amelynek jellemzője a fasizmussal és a nácizmussal való szembenállás volt.

Ottmár aktivitása nem maradt a népköri szűk keretek között, hanem Simokovich Rókus hatására felvette a szorosabb kapcsolatot a szakszervezetekben folyó munkásmozgalommal. Ekkor édesapja terménykö zvetítő miniatűr kereskedelmi irodájában dolgozott. Itt találkoztunk időről időre, hogy megvitassuk a legújabb politikai és társadalmi problémákat. Nézeteink mind radikálisabbá váltak. Édesapja hallgatott bennünket és meg is jegyezte: Ugyan mit akartok ti gyerekek, nagyobb erők, hatalmak intézik a világ ügyeit.

Ezekben az időkben sokat beszélgettünk a már létrehozott Híd problémáiról. Ottmár kezdetben nem volt megelégedve tartalmával, de amikor Laták István közreműködésével kezdtek megjelenni haladó szellemű írások, megváltoztatta a véleményét. Úgy érezte, hogy ez megfelelő folyóirat, amelyen keresztül pozitívan lehet hatni az olvasókra, a jugoszláviai kisebbségi magyar közvéleményre. Ő is védelmébe vette a Hidat, amikor a kifejezetten fasiszta érzelmű Nagy Iván durván támadta a lap haladó szellemű vonalát. Ottmárnak a Hídhoz fűződő kopcsolatairól a lap 40 éves jubileumi számában írtam, amiből nem fölösleges most idézni: „Egyik beszélgetésünk alkalmával Ottmár kifejtette, hogy a baloldali mozgalomnak feltétlenül szüksége van egy lapra, amelyben határozottan kifejthetik álláspontjaikat és amellyel formailag is rendelkezhetnek, ami kizárná a lap esetleges jobbratolódásának lehetőségét. Az elvtársakkal a Hídra gondoltak, amely immár pár esztendeje megjelenik, rendelkezik hatósági engedéllyel és hasábjain kialakult egy népfrontos, haladó szellemű irányzat. Ezt találták a legmegfelelőbb megoldásnak, de hangsúlyozta, hogy amennyiben ezt a tervet bármely oknál fogva nem lehetne megvalósítani, úgy új lapot szándékoznak indítani. Rövid idő múlva a lap átvétele ügyében egy szélesebb értekezletet

tartottunk... és ezután a Híd progresszív útja folytatódott, nemsokára már mint a párt által irányított lap jelent meg."

Ottmárral ezután is rendszeresen találkoztunk, nagyon érdekelte a Népkör ifjúsági alosztályának erőteljes, haladó szellemű, fasisztaellenes tevékenysége. Azonban a Népkörben, sőt az ifjúsági alosztályban is elhangzottak disszonáns hangok, amelyekkel kapcsolatban Ottmár is türelmetlen volt és megjegyezte, hogy lényegében a Népkör is egy kispolgári alakulat. Én a Népkör titkára voltam 1937-től Horthy katonai alakulatainak a bevonulásáig, és hosszasan magyaráztam Ottmárnak, hogy a Népkör tagságának összetétele valóban kispolgári, de a fasisztaellenes front kialakításában igen fontos, hogy ez a kispolgári réteg ne váljon a fasizmus, a hitlerista mozgalom bázisává, amint az Németországban és Olaszországban történt.

A Népkörnek Szabadka környékén vagy tíz falusi, tanyai alosztálya volt, amelyek a háború alatt is, csaknem teljesen visszautasították mind a nácista, mind pedig a nyilas törekvéseket, hogy befolyásuk alá kerítsék ezeket a jól szervezett alosztályokat. Megemlítek egy esetet, ami Ludason történt az alosztályunkban, amikor oda nyilas agitátorok érkeztek. Az alosztály elnöke, Kapiszta Ferenc, egy ritka természetes intelligenciával megáldott apróbirtokos parasztember volt. Mikor a nyilasok előadták mondókájukat, Kapiszta kinyitotta az alosztály helyiségének ajtaját és azt mondta: Kifelé, itt maguknak nincs semmi helyük! — A háború után több ilyen alosztálybeli parasztemberrel találkoztam, akik hálálkodva mondták: a népköri fiatalságnak köszönhetik, hogy a háború viharában erről a vidékről minimális volt az emberveszteség.

Visszatérve Ottmárral folytatott beszélgetéseinkre, vitáinkra, végül is Ottmár elfogadta érveléseimet és azt monta: Csináljátok tovább az eddigi munkát. Bizonyájra hatással volt rá az egyre erősödő népfront mozgalom is, s így megígérte, hogy rendezvényeink látogatására propagandát fejtenek ki a munkásság köreiben, ami sikeresen meg is történt.

A Népkör ifjúsági alosztálya lapot is adott ki, a Vajdasági Szemlét, amelynek népfronti irányzata volt. Lőbl Árpád egyik írásában megjegyzi, hogy a Népkör fiatalságának mozgalma „narodnjik" jellegű volt, és itt megemlíti az én nevem is. Valóban a magyarországi népi írók, szociográfusok műveinek hatása (Viharsarok, Egy parasztcsalád története, Futóhomok, A néma forradalom stb.) jellemezte a népköri fiatalok mozgalmát azzal, hogy néhányan a marxista filozófiával is megismerkedtünk és tudtuk, hogy a „narodnjik" irány nem lesz végcél, mert előbb-utóbb beolvad a radikális munkásmozgalomba, amit a történelmi valóság is igazolt.

Ezekben az időkben jártam Pesten, ahol felvettem a kapcsolatot néhány népi íróval, köztük Féja Gézával, Darvas Józseffel, Kovács Imrével. Hazajövet Ottmárnak elmondtam, hogy milyen tehetségesek, becsületesek, tisztességesek, szerények és haladó szelleműek ezek az emberek,

ám elenyészőek a marxista ismereteik. Ezek a jövő emberei, akik önzetlenül munkálkodnak a nép felemelésén, de nem értékelik őket megfelelően. Egy példa! Mikor közvetlenül a felszabadulás után a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség nevében Lukács Györgyöt meghívtuk Szabadkára, szerény vacsorát adtunk tiszteletére, ahol mint a Szövetség titkárát az a megtisztelés ért, hogy mellette ülhettem. Sok mindenről beszélgettünk, Lukács György természetesen lelkesedéssel beszélt például Goethéről, Thomas Mannról, de a népi írókra csak marginálisan tért ki.

A magyarországi népi írók egy csoportját a magyar megszállás idején sikerült lehozni Szabadkára és a Népkör zsúfolásig megtelt nagytermében irodalmi estet rendeztünk. A megszállás éveiben Bácskában ez volt az egyetlen nyilvános rendezvény, ahol haladó szellemű előadások hangzottak el. Az előadók Veres Péter, Darvas József, Féja Géza, Nagy István és Sinka István voltak. A rendőrség megerősített alakulattal vonult fel az irodalmi estre. Kovács Imre elfoglaltsága miatt nem tudott eljönni. Másnap véleménycserét a KIE Palics-parti telepén tartottunk a szép környezet füvén heverészve.

A Népkör ifjúsága anyagilag is támogatta a Hidat, meg a Vörös Segélyt, egyénenként és egyesületileg is. Jól sikerült színdarabokat és mulatságokat rendeztünk, és egy alkalommal Ottmárnak adtam át adományunkat, háromezer dinárt, ami abban az időben jelentős összeg volt.

Ottmártól több alkalommal is kaptam a párt sokszorosított röpirataiból. Ez nekem jól jött, mert ebből tudtam meg, hogy mihez tartsam magam népköri munkámban.

A Híd Ottmáréknak való átadása idejében írtam meg a lapban A nacionalizmus című cikkemet az Ottmártól kapott tézisek alapján, Szilberleitner Ferenc elvtársam és barátom közreműködésével. A cikk Tóthfalussy János álnév alatt jelent meg. Szilberleitner Feri párttag volt belgrádi egyetemi hallgató éveiben és ő hozott össze engem Milentije Popovićtyal, akivel 1937-ben Zimonyban katonáskodtam, az intendista tartalékos tisztek iskolájában. Egymás mellett meneteltünk a „stroj" első sorában, mert mindketten egyforma magas termetűek voltunk. A kiképzések szünetében hosszúra nyúló beszélgetéseken tárgyaltuk meg a mind viharosabbá váló nemzetközi helyzetet, a nácizmus terjedését, sajnálatos előretörését.

1941-ben a magyar katonaság bevonulásakor az első napokban törvényen kívüli állapot uralkodott és bárkinek könnyen veszélybe kerülhetett az élete. A Népkör fel volt hatalmazva, hogy tagjainak ideiglenes igazolást adhasson ki, amely biztosította a városban a szabad mozgást. Ottmár üzent, hogy neki most nem tanácsos az utcán mutatkoznia, és kért bennünket, hogy szerezzünk számára egy ilyen igazolást. Mi kiállítottunk egy ilyen tagsági igazolást, rögtön el is küldtük, bár a tagok névsorában Ottmár neve nem szerepelt.

Ottmár életének ezután következő rövid szakaszát részletesen megírták egészen a tragikus végig, amikor tásaival életüket áldozták a forradalmi eszmékért, az új tásadalom létrehozásáért.

M. Lovászy Magda:

„Emlék, emlék, csak ne fájna úgy"
Paul Verlaine

Mayer Ottmár édesapjának emlékiratait lapozgatom. Különös emlékirat ez: szerzője a háttérben marad; az igazi téma a nagyon szeretett egyetlen fiú fájdalmasan rövid élete és tragikus halála. Tudom, szerette volna, ha ez az utólagos napló egyszer nyomtatásban is megjelenik. Nem is lenne érdektelen: lapjain életre kel a szoborrá dermedt hős, s az olvasó azzal a hús-vér emberrel találkozhatna, azzal a gyermekkel, ifjúval és férfival, akit én is ismertem és szerettem. S körülötte ott állnak a barátok, ahogyan az apa látta őket.

Mayer Béla tudni akarta fiáról az igazságot. Érteni akarta a megérthetetlent: miért akasztották fel a fiát. Ez vezette akkor is, amikor levelet írt Zágrábba, az akkori Magyar Képes Újság szerkesztőjének, aki — „dicséretére" legyen mondva — válaszolt is neki. Ahogy most elnézem a kissé megsárgult levelet, nem is csodálkozom szegény öreg kétségbeesésén. A válaszlevél ugyanis röviden közli az akkori szóbeszéd alapján Mayer Bélával, hogy sajnos, a fia, Mayer Ottmár áruló volt, és a többi tizennégy vádlott is neki „köszönheti" a halálát.

Hogy ez volna az igazság, azt apósom soha, egyetlen pillanatig sem hitte el. Meg volt győződve arról, hogy fia nem árulta el sem a barátait, sem bárki mást. És ezt szerette volna valahogyan bebizonyítani. Ennek érdekében próbált rávenni engem is, hogy szerezzek egy jó ügyvédet, és kérjünk perújrafelvételt. Az a levél majdnem annyira fájt neki, mint a fia kegyetlen és erőszakos halála.

Múltak az évek, és Mayer Béla már hályogos szemmel is csak írta-írta a fia gyermekkorát, újra és újra maga elé idézve a szeretett fiút és a barátait. Ennek a gyermekkornak a története már csaknem huszonöt ívre terjedt. Apósom nyugtalansága alig csitult az évek során. Sem az orvosa, sem én nem tudtuk csillapítani fájdalmát. Egyre csak azt hajtogatta: Az én fiam nem lehet áruló.

Egy napon kis csomagot hozott a postás. Mayer Bélának küldték Zágrábból. Kissé idegesen — megsértve a levéltitkot — én bontottam fel: a Híd 25. évfordulójára megjelent kiadvány volt benne. Kinyitottam a könyvet, és az első oldalon döbbenten ismertem fel annak a személynek a keze írását, aki évekkel előbb az apósomnak küldött levelében árulónak nevezte Mayer Ottmárt. A dedikáció így hangzott: „Mayer Béla bácsinak szeretettel nagy fia emlékére, aki kiváló ember és nekem jó barátom volt." Alatta ugyanaz az aláírás, amely apósom életét hosszú időre megkeserítette. (Ma is megvan mind a könyv, mind pedig a levél. De nem akarok denunciálni, ezért nem említem a nevet.) Apósom második felesége, aki annak idején meleg ruhát és élelmet vitt Mayer Ottmárnak Topolyára, boldogan ajánlotta fel a már alig látó férjének, hogy mindent fölolvas neki.

E perctől kezdve nyugalmasabban éltünk. Apósom még többször felhorkant ugyan, amikor a tények elferdítését kellett tapasztalnia, de már megnyugodott, mert igazolva látta saját belső meggyőződését, hogy mégsem volt áruló a fia. De hogyne háborodott volna fel, amikor például azt írták, hogy az unokája folyton sírt, mert az anyjának nem volt teje a nyomor miatt. „Azt képzelik, hogy hagytam volna az unokámat és a fiam családját éhezni? Hisz itt vannak a nyugták a különböző ügyvédektől, akik felvették a pénzt, csak éppen semmit se tudtak csinálni. Nem beszélve arról, hogy az én unokám nem is 1937-ben született, hanem 1938-ban." (Lásd szabadkai anyakönyvi hivatal.)

Feltehetné valaki a kérdést, vajon honnan tudom én ezeket a dolgokat, hogyan kerültek hozzám a dokumentumok, hiszen én a bajban hűtlenül elhagytam Mayer Ottmárt, és a kényelmes, polgári életet választottam — egyesek ugyanis ezzel vádoltak meg.

Nos, a vádaskodók tévednek.

Mayer Ottmár kívánsága volt, hogy én Magyarországra menjek a gyermekünkkel együtt. Azt szerette volna, hogy legalább mi biztonságban legyünk. Apósom és felesége pedig velem éltek halálukig, így természetes, hogy hozzám kerültek egyebek között az említett dokumentumok is. Apósom nyugdíjazása után magamhoz vettem őket, mert a nyugdíja olyan kevés volt, hogy abból nem tudtak volna megélni. Tudom, hogy férjem is ezt tette volna, ha életben marad.

Én a férjemtől sohasem váltam el. Ellenkezőleg: szoros kapcsolatban maradtunk mindvégig. Gyakran küldött üzenetet, s néha — nem postai úton — levelet is sikerült eljuttatnia hozzám Budapestre. Ezekben óvatosságra intett és arra kért: nagyon vigyázzak a kislányunkra. Aggodalma megalapozottnak bizonyult: alighogy elhagytuk Szabadkát, őt a királyi Jugoszlávia politikai rendőrsége, többedmagával letartóztatta. Két nappal a horthysta megszállás előtt kerültek szabadlábra. Mivel én — éppen férjem révén — magyar állampolgár voltam, a magyar megszállás után már rám is vonatkozott a délvidékre utazási tilalom, s csak annak feloldása után mehettem haza Zsuzsikával. (Mayer Ottmár kivégzése után apósomék is Magyarországra költöztek, mégpedig Magyarország legészakibb csücskébe, Nyíregyházára, később Pesten éltek, velem, Szabadkára soha többé nem tértek vissza.)

Budapesten tartózkodásom idején szabadkai barátaink közül sokan felkerestek, üzenetet hoztak-vittek, és segítettek is, ha kellett. Felkerestek olyanok is, akik tőlem vártak segítséget. Öcsém is gyakran megfordult Pesten, s egy ízben — az én lakásomról — őt vitte el a rendőrség, egyik barátunk helyett, akit éppen bújtattam. A két személynek csak a keresztneve volt azonos. Három napig verték, kínozták a testvéremet, mire kiderült a személycsere.

Nemsokára engem is rendőri felügyelet alá helyeztek, el kellett tűnnöm. A kislányomat már előbb levittem Szabadkára. Szegény Zsuzsika sokat hányódott, de amint lehetett, újra magamhoz vettem. Velem volt

Miskolcon is, ahová akkoriban kerültem, amikor a fegyveres ellenállás szerveződött. (A MOKAN-Komité* igazolványomat ma is őrzöm.)

A miskolci művésztelepen sok fiatal antifasiszta művész dolgozott, akik később szintén csatlakoztak a MOKAN Komitéhoz. Az én kislányom a művésztelep gyermeke lett. Ha valaki nem ismerte a szituációt, furcsa gondolatai támadhattak, mert a fiatal művészek folyton azt mondták Zsuzsikának: „te az én kislányom vagy", a lányom meg dicsekedve mondogatta: „nekem sok apukám van", igaz, mindig hozzátette: „Meglátjátok, eljön majd az igazi apukám, és akkor ti már nem lesztek az apukáim."

Jaj! nagyon előreszaladtam az időben. Ott kellett volna kezdenem, amikor összeházasodtunk Mayer Ottmárral.

Az akkori kenyérgyár utcájában vettünk ki lakást, sajnos, az utca nevére már nem emlékszem. Két egymásba nyíló szoba volt benne. Ez még nem lett volna baj, de ott lakott a háztulajdonos is, akinek volt egy igen kíváncsi vénkisasszony testvére. Ez a hölgy állandóan leskelődött, figyelte, hogy kik járnak hozzánk. Ez kezdettől fogva nagyon bosszantotta a férjemet.

Egy alkalommal — három hónapos házasok voltunk — az akkori politikai rendőrség főnöke keresett föl minket. Azt mondta, beszélni akar Mayer Ottmárral, menjek el érte. Én engedélyt kértem, hadd öltözzem fel. — Rendben van — mondta. Előzőleg érkezett hozzánk egy csomag könyv, de én emiatt nem aggódtam, láttam a könyveket, és úgy ítéltem meg, hogy nem veszélyesek. Viszont észrevettem, hogy az íróasztalon (amit férjem és édesapjától kapott) cigarettapapír vékonyságú irományok vannak. Ezek előző este még nem voltak ott. Nem tudtam, miféle iratok lehetnek, de ösztönösen a harisnyámba dugtam őket, így indultam el hazulról. Amíg én Ottmár munkahelyén voltam, a nyomozó édesanyámat faggatta: hogyan élnek a fiatalok, mennyi a veje fizetése stb. Anyám ártatlanul válaszolgatott neki. Bizony, az első évek mindig nehezek — mondta —, de hát azért vannak a szülők, hogy támogassák a gyerekeket.

Izgatottan érkeztem meg Ottmárhoz. Mondtam neki, hogy a politikai rendőrség felügyelője várja a lakásunkban és beszélni akar vele.

Ottmár elpirult kissé és valahová a távolba nézett.

Ekkor elmondtam azt is, hogy nem tudom, jól tettem-e, de az íróasztalon levő irományokat eldugtam, itt vannak a harisnyámban.

Újra a megszokott nyugodt, kedves arc nézett rám. — Ügyes kislány vagy — mondta a férjem derűsen. — A felügyelőnek pedig azt üzenem, ha akar tőlem valamit, jöjjön be hozzám, én most nem érek rá hazamenni.

Úgy tettem, ahogy mondta, és a felügyelő be is ment hozzá. Aztán kis idő múlva együtt visszajöttek. Ettől megijedtem. Láttam, hogy be-

* MOKAN Komité = Magyar Kommunista és Antifasiszta Náciellenes Komité (aktív fegyveresek és szimpatizánsok szervezete)

mennek a dolgozószobába és becsukják az ajtót. A szívem a torkomban dobogott. Nemsokára kijöttek a szobából, majd szó nélkül távoztak. Ottmár hóna alatt egy csomag volt.

Már delet harangoztak, anyám elkészült az ebéddel, és Ottmár még sehol. Biztosan letartóztatták, gondoltam. Fogtam egy kosarat, beleraktam ennivalót, fogkefét, fogkrémet, szappant, törülközőt, pizsamát, s elindultam a városháza felé. (A politikai foglyokat először mindig ott hallgatták ki.) Útközben találkoztam Simokovich Rókóval, aki éppen hozzánk igyekezett, hogy megnyugtasson: nem lehet semmi baj, férjem hamarosan otthon lesz. Valaki meglátta őt a felügyelővel meg a csomaggal, és pillanatok alatt aki csak tudott, kerékpárra ült, így sikerült értesíteni mindenkit, akit kellett.

Simokovich Rókó. Ha ezt a nevet hallom, a szívem tája nagyon megmelegszik, de el is facsarodik. Micsoda ember volt! A becsület és az önfeláldozás mintaképe. Férjemnek gyerekkori jó barátja volt — és micsoda barát!

Mikor Ottmárt VI. gimnazista korában meghúzták latinból, ő kijelentette, hogy abbahagyja a tanulást, elmegy vasmunkásnak. Az apja napokig hasztalan veszekedett vele, később már könyörgésre fogta, de hiába, Ottmár hajthatatlan volt. És akkor jött Rókus. Ő csak ennyit mondott:

— Ide figyelj, Ottmár, eddig tőled tanultam meg a gimnáziumi tananyagot. Arra nem gondolsz, hogy velem mi lesz? Mi valamit elkezdtünk együtt. Most cserbenhagynál?

Nem kellett folytatnia, már hallotta is a választ:

— Már hogy hagynálak cserben? Persze hogy leteszem a pótvizsgát, méghozzá úgy felkészülök, hogy Richter tanár úr csodálkozni fog.

Simokovich Rókus természetesen nem önzésből kérte Ottmárt, hogy folytassa a gimnáziumot, csak neki akart jót. Idősebb volt nála, és mint szervezett nyomdász, ideológiailag is jóval képzettebb. Mégsem fontoskodott, nem sorakoztatott fel meggyőző érveket — egyszerűen a barátságra hivatkozott. És győzött.

Vagy itt van egy későbbi példa. 1939-ben bizonyos családi okok miatt félő volt, hogy Ottmár anyját, apósom elvált feleségét átzsuppolják Magyarországra, mivel az apja családjával együtt ő is fenntartotta magyar állampolgárságát. Mit tett ekkor Simokovich Rókus, a felejthetetlen barát? Felajánlotta, hogy köt vele egy fiktív házasságot, melynek révén Ottmár anyja automatikusan jugoszláv állampolgár lesz. Így is történt. Többé nem is háborgatták Ottmár anyját, aki cserébe megígérte, hogy fél év elteltével beadja a válókeresetet. Erre azonban nem került sor, s így szegény Rókó sohasem vehette el törvényesen élete legnagyobb szerelmét, Balázsovics Vicát.

Simokovich Rókust együtt végezték ki Mayer Ottmárral.

A fenti történet csak kis példa rá, milyen önfeláldozásra voltak képesek azok az emberek, akik abban az időben a mozgalomban tevé-

kenykedtek. Nem csoda, hogy amikor elterjedt a hír, hogy én elhagytam Mayer Ottmárt, egyesek még csak nem is köszöntek, mások legfeljebb biccentettek, de olyanok is voltak, akik ha megláttak, átmentek az utca másik oldalára. És nekem tűrnöm kellett ezt a megaláztatást. Semmit sem tehettem, nekem akkor ez a szerep jutott.

Később, már a MOKÁN komité tagjaként túlságosan is önfeláldozónak mutatkoztam. Mindenáron bizonyítani akartam. Sokszor belementem olyan akciókba is, amire nem kaptam utasítást. Ez súlyos fegyelmi vétség volt. Tóth Béla bácsi, a tizenkilences forradalmár, a MOKÁN megszervezője és parancsnoka olykor úgy megszidott, hogy azt se tudtam, melyik lábamra álljak. Azzal védekeztem, hogy „értse meg, nekem külön leszámolnivalóm van". Persze nem akarta megérteni, és ma már igazat is adok neki. Tudom, hogy nehéz időkben milyen hallatlanul fontos a fegyelem; tudom, hogy parancsnokom minket féltett, engem és a kislányomat, azért szidott keményen, mert el akart riasztani a fölösleges kockázatvállalástól. 1943—44-ben a lebukás már halálos veszedelem volt. A németek fejvesztve menekültek, a nyilasoknak mind nagyobb lett a hangjuk. Ilyen körülmények között életveszélyes volt minden akció, hát még az előkészítetlen akciók!

Odahaza Szabadkán nekem a Híd jelentette a mozgalmat, az ellenállás egyéb formáit nem ismertem. Előttem tárgyalták meg a lap számainak anyagát és a nyomdaszámla kiegyenlítésével kapcsolatos gondokat. Mert bizony a Fiser testvérek nyomdája kifejezetten haszonra dolgozott, s úgy legfeljebb egy hét haladékot adott a számla kiegyenlítésére.

Persze, kedvezőbb lett volna a helyzet, ha a legfiatalabb Fisernek, a Jóskának is van beleszólási joga, mert Fiser József, a nyomdatulajdonos fia szakszervezeti tag volt és szívből utálta a családja pénzügyi tranzakcióit. Ő szívesen segített volna nekünk, de anyagiak nem álltak rendelkezésére, mert amikor feleségül vett egy hozomány nélküli nyomdászlányt, a családja kitagadta. Látva, hogy Szabadkán tehetetlen, feleségével Zágrábba költözött, ahol mindketten bekapcsolódtak a mozgalomba. 1941-ben jöttek vissza, akkor már a kislányukkal együtt. Fiser József felesége, Muszin Gizella hét embert menekített át a német megszállás elől Szabadkára. A Lukács Istvánról elnevezett utcában laktak, az asszony édesanyjánál. Velük szemben lakott Muszin Gizella nővére, akit kiküldtek a szőlőbe, és amíg távol volt, lakásában ülésezett az észak-bácskai területi pártbizottság. Még tartott az ülés, amikor a másik házból elvitték szegény Fiser Józsefet. Soha többé nem tért vissza. És a feleség hallgatott. (Mindezt tanúsíthatja Grósz László, özvegye, aki épp akkor fordult be az utcába.)

Amikor probléma volt a nyomdaszámla kiegyenlítése körül, akkor az olvasókörök gyűjtöttek pénzt, és adtak az egyes olvasók is, mert magukénak érezték a folyóiratot. Sokan voltak olyanok, mint pl. Atlasz Jakab, aki minden hónapban leadta az obulusát. Hogy miért említem éppen őt? Talán azért, mert a fia is a Híd munkatársa volt, és mert

Mayer Ottmár többször is elküldött hozzá pénzért. Soha nem tagadta meg a segítséget. Bezzeg a Fiser bácsi nem volt ilyen jószívű: ha a számla ki van egyenlítve, akkor a következő hónapban is megjelenik a lap, de ha nem, újabb hitel nincs, az előző számlát rendezni kell. Emlékszem, hányszor nyitotta ki a pénztárcáját ilyen célra is Singer Adolf doktor! A Hídhoz engem nagyon sok ilyen keserű-boldog emlék fűz. Eszembe jut Bakos Kálmán, aki képes volt begyalogolni Adáról Szabadkára, hogy a megtakarított útiköltséget odaadhassa.

Amikor a Híd hangja megváltozott, sokan még azt a fáradságot sem vették, hogy lemondják az előfizetést — szerintem tudatosan voltak ilyen hanyagok, mert azt remélték, sikerül a folyóiratot anyagilag tönkretenni. Miután a lap expediálásában mindig részt vettem, majdnem minden előfizetőnek tudtam a címét fejből.

Egy szép napon Mayer Ottmár azt mondja nekem: — Nézd át légy szíves a kartonokat. Akik el vannak maradva az előfizetéssel, azokat felszólítjuk.

Fantasztikus volt az eredmény. Kiderült, hogy egyetlenegy földműves, napszámos vagy munkás nincs elmaradva, sőt, a szó szoros értelmében *elő*fizetők voltak, néhány értelmiséginek volt egy kevés elmaradása, nyilván feledékenységből, az ún. „jó magyarok" viszont már hosszú idő óta nem fizettek.

Azt a feladatot kaptam, hogy a szabadkai előfizetőktől próbáljam meg behajtani a hátralékot.

Jókedvűen indultam, de hamarosan tapasztalnom kellett, hogy szinte leprásnak tartanak. Sokan becsapták az orrom előtt az ajtót, volt, aki azt mondta, szennylapra nem fizet elő (igaz, földbirtokos volt az illető). Megmakacsoltam magam, gondoltam, azért se hagyom, hogy kitoljanak velünk. Becsengettem, és mikor kinyílt az ajtó, odatettem a lábamat, hogy ne csukhassák be, és el tudjam mondani, amit akarok. Így aztán — miután ügyvéddel és perrel fenyegetőztem, mert hiszen nem mondták le a lapot, az expedíció továbbra is postázta nekik — sokaktól egy-két éves hátralékot sikerült behajtanom.

Mayer Ottmár ismét a szokásos módon dicsért meg: „Ügyes vagy, kislány!" Mindig szűkszavúan dicsért, de olyan kedvességgel, ami felejthetetlen. Persze a Hídnak ezután is voltak anyagi gondjai, de a befolyt összeg azért egy kis könnyebbséget jelentett.

Következő megbízatásom az volt, hogy keressek egy másik lakást. Már említettem a kíváncsi vénkisasszonyt, akinek örökös leskelődése nagyon kellemetlen volt. El is indultam lakást keresgélni, de olyat nem találtam, amelyik minden szempontból megfelelő lett vona.

Édesanyám sietett a segítségemre. Ő látott egy eladó házat a Kragujeváci utcában — mondta —, nézzük meg azt, és ha tetszik, akkor ő megveszi nekünk. Ottmárral együtt elmentünk megnézni a házat. A Kragujeváci u. 4. számú ház már akkor tetszett Ottmárnak, amikor még csak a magas téglakerítés és az erős, nagy kapu látszott belőle.

Amikor kinyitottuk a kaput és beléptünk, elénk tárult a kert, rózsákkal, s a kert végében a nem túl nagy, viszont teljesen szeparált ház. Boldogan pillantottunk egymásra. Az udvar jobb oldalán volt a mosókonyha, elég nagy. Üvegveranda tartozott a házhoz, jobbra nyílt a tágas konyha, abból egy szintén elég nagy kamra, és innen volt feljárat a padlásra. Ebből a kamrából is be lehetett menni a fürdőszobába, onnan a hálószobába, a hálóból pedig Ottmár dolgozószobájába (persze volt az nappali is, szerkesztőségi szoba is, amire éppen használtuk). A dolgozószobából nyílt ajtó a verandára, s onnan ki lehetett jutni az udvarba. A továbbiakból majd kiderül, hogy miért részleteztem enynyire a ház beosztását. Az a lényeg, hogy kétfelől lehetett a lakás belsejéből a szabadba jutni. Később a mosókonyhának lett nagy szerepe.

Miután azt mondtuk, hogy megfelel, anyám megvette a házat (lásd szabadkai telekkönyv). Hamarosan beköltöztünk. Ottmárnak első dolga volt, hogy homokot hozatott az udvarba. — Jó lesz a gyereknek — mondta nekem. Kicsit csodálkoztam, hiszen egy gyermekhomokozóhoz annak a kis része is elég lett volna, de nemsokára kiderült, más célja is volt vele. Sajátkezűleg falat emelt a mosókonyhában, leválasztott egy részt, és onnan kis négyszögletes ajtót csinált az udvarra, olyan kicsit, hogy azon csak hason csúszva lehetett ki vagy bemászni. Ma sem tudom, hogy ez a leválasztott rész a kis ajtóval mi célt szolgált. Sohasem kérdeztem meg Ottmártól, mert tudtam, kitérően válaszolt volna, vagy csak azt mondja: „Hamar megöregszel, ha kíváncsiskodsz." Egyszerűen tudomásul vettem. Mint ahogy akkor sem kérdezősködtem, ha számomra ismeretlen emberek jöttek hozzánk, és férjem be se hívta őket a lakásba, hanem kint a mosókonyhában fogadta őket. Nem tudom, mit beszéltek vagy mit csináltak ott, mivel egyszer sem voltam jelen. Megszoktam, hogy ha nem hívnak, bent maradok a gyerekkel a házban. Arra viszont tisztán emlékszem, hogy mindig egyenként jöttek, és egyenként, bizonyos időközönként távoztak.

Emlékszem arra is, hogy nemegyszer ellátogatott hozzánk Cseh Károly a feleségével. Amikor együtt kávéztunk, férjem és ő mindig csak általános dolgokról beszélgettek, de aztán valamelyikük azt mondta: hagyjuk az asszonyokat egy kicsit magukra, hadd beszéljék ki magukat, s ezzel felkeltek az asztaltól és kimentek mind a ketten. Azt hiszem, a mosókonyhába mentek ilyenkor, lehet, hogy a leválasztott részbe. Kevesen tudhattak erről a titkos helyről, de talán él még közülük valaki.

A házunk tehát jó kis búvóhelynek bizonyult, viszont majdnem állandóan figyelték. Leggyakrabban a Vicai nevű nyomozót láttuk a környéken, őt jól ismertük, mert a munkásotthonba is bejárt, hogy mindenről informálhassa a főnökét. A többi kopót azonban nem ismertük. Hogy kik lehettek, az — legalábbis számomra — rejtély most már mindörökre.

Annak ellenére, hogy jó búvóhelynek bizonyult a ház, mégis állandó megfigyelés alatt volt. A Vicai nevű nyomozó még szorgalomból is figyelte Mayer Ottmárt. Így történt aztán, hogy Ottmár egyik „kirán-

dulása" idején is ott ólálkodott, és figyelt mindenkit, aki a házba bejött vagy kiment. Amikor Ottmár hazajött, én elmondtam neki, hogy ez az alak nem tágít a sarokról, és állandóan figyeli a házat. Még be sem fejeztem a mondatot, csengettek (úgy látszik, Ottmárra várt), és ott állt a kapuban, ez a patkányképű kopó. Beengedtük. Ottmár halálos nyugalommal megkérdezte, hogy tulajdonképpen mit akar. Ő pedig ártatlan képpel — amennyire egy patkány ártatlan képet tud vágni — azt válaszolta, hogy csak erre járt és benézett. Mivel Ottmár tapasztalt volt a rendőrség mindenfajta provokációjában, azt mondta erre: „Tudja mit, mielőtt házkutatási parancsot hozna, jobb, ha rögtön elkezdi, de az a feltételem, hogy a feleségem hozzon két tanút, maga pedig most szépen leveszi a zakóját és felgyűri az ingujját." A hatás igazán mulatságos volt. Vicai védekezésbe szorult. Ottmár pedig nem tágított. A kopó kénytelen volt levenni a zakóját, és ahogyan kezdte felgyűrni az ingujját, kipottyant egy röpcédula belőle. Ez lett volna a bizonyíték. Hogy a főnökének miként számolt be, azt nem tudom, viszont nekünk ez az eset felért egy kabaréval.

Másnap már nem nevettünk volna olyan vidáman, mert megérkezett Pap Pál. Nekem fogalmam sem volt arról, hogy ő kicsoda-micsoda. Valamilyen szerb vezetéknév és Gyúró keresztnév. Ottmár azt mondta, hogy jó barátja, és átutazóban van, nálunk lakik majd pár napig. Egyetlen dolog tűnt fel nekem rajta: az, hogy a haja fekete, de a haja töve világos, különösen a homlokánál. Megkérdeztem tőle, ha már olyan hiú, hogy festi a haját, akkor miért nem rendszeresen csinálja, hogy ne legyen a tövénél sem más színű. Elmosolyodott, és azt válaszolta, hogy ott nem fogja be a festék. Erre én határozott ígéretet tettem, hogy majd én befestem. Ottmár kissé ideges lett: „Kislány, ne légy pápább a pápánál." Én viszont ragaszkodtam elhatározásomhoz. Ekkor közölte velem, hogy a drogériába nem mehetek hajfestéket venni. Ekkor már kezdtem kapizsgálni, hogy itt nem hiúságról van szó, de azért nem tágítottam, én azt sütöttem ki, hogy a megbízható Vilhejm Sándor doktorhoz fordulok, aki az itteni magánalkalmazottak betegsegélyzőjének volt az orvosa, hogy írjon fel valami gyógyszereket kb. egy hajfesték árában. Ő ezt szó nélkül megtette. A receptekkel elmentem az unokabátyámhoz, és mondtam neki, hogy nem a gyógyszerekre van szükségem, hanem fekete hajfestékre. Így cseréltünk. Nagy elánnal kezdtem a hajfestéshez, szegény Pap Pál mérhetetlen türelemmel tűrte kontárkodásomat, pedig a haja olyan maradt, amilyen volt, csak én lettem könyékig festékes. Nem sikerült, de én makacs voltam. Újra kértem recepteket, és ismét nekivágtam a már „emberfeletti" feladatnak. Mondanom sem kell, hogy most sem sikerült. Amikor már a harmadik recept-festék cserére került a sor, az unokabátyám megkérdezte, hogy mi a csudának kell nekem ennyi hajfesték. Erre hirtelen csak azt tudtam válaszolni, hogy „tudod, Zsuzsinak van az a parókás babája, és azt szeretné, ha fekete lenne a haja". Ő nagyot nevetett, és azt mondta, hogy te csacsi, azt előbb ki kell hidrogénezni jól, és csak utána jön a

festés. Hát ez megtörtént, éspedig sikerrel. Borzasztó büszke voltam. Pap Pál szegény megszenvedett a tökéletes festésért, de csak ennyit mondott: „Hiába a nők ilyen dolgokban sokkal találékonyabbak."

Másnap reggel furcsának találtam, hogy nincs az ágyában és köszönés nélkül ment el. Akkor én nem tudtam, hogy ő illegalitásban van, és hogy 15 évre ítélték. Ezt csak jóval később tudtam meg. De azért volt még egy találkozásom vele. Valaki eljött hozzánk, amikor egyedül voltam otthon, és megkért, hogy menjek el a református paplakba, Keck Zsigmond lelkészhez. Legnagyobb meglepetésemre Keckné, Erzsike nyitott ajtót, és bemutatta nekem kedves barátját, Gyúrót. Én egy számomra érdektelen üzenetet adtam át Gyúrónak (Pap Pál), ő megköszönte, és bementünk a KIE helyiségébe, ahol ő 2 hónapon keresztül szemináriumokat tartott. Akkor már sejtettem, hogy ez az ember nem akárki. De aztán ezeknek a szemináriumoknak is hirtelen vége szakadt.

Pap Pállal utoljára Zágrábban találkozott a szabadkai Fiserné Muszin Giza. Oda akart hozzá menni, de ő a szemével intett, hogy ne.

*

Sokak unszolására a megmaradt dokumentumokat kronológikus sorrendbe rakom, másolatot készíttetek róluk, mert az eredetieket most már lassan odaadom lányunknak, hiszen az édesapjáról van szó. Nagyon kicsi volt, amikor elvesztette, de azóta is szeretettel ápolja apja emlékét. Az unokáim is sokszor kérik őt, hogy anyu mesélj a nagypapáról. Nem véletlen, hogy egyik dédunokámat is Ottmárnak hívják.

Mielőtt férjemet letartóztatták, többször küldött üzenetet, olykor pár sort írt, és mindig arra kért, vigyázzak a kislányunkra.

Nem tudom, hogy az utolsó pár sort, amit én küldtem neki, megkapta-e. Ebben a levelemben arra kértem, hogy jöjjön el Szabadkáról, abszolút biztos hely van a számára, és aki a sorok között olvasni tud, az megérti azt a verset is, amit utoljára küldtem, s amit most itt közreadok:

HOVÁ?

Hová mégy, mond? Mily láncra kössem
el-elfutó szándékodat,
ha két szemedből messze röppen
a tört gerincű gondolat?
Mesét mondjak? — A szó elaltat
s te ébren kellesz nekem!
Vagy játszi képeket mutassak?
Nincs játék már, csak félelem.
Mivé leszel, ha két szememben
meg nem látod többé magad?
s a közönyös szélbe lebben

s nem leheletemtől hajad;
hol fázol majd, ha nem melenget
többé a forró szerelem
s a kezed tán nem pihenhet
máshol, mint fáradt kezemen.

Mire vársz még? — Bennem világok
és istenek rendje dobog.
A semmiből mindenre látok,
enyémek mind, kik boldogok,
akit én szeretek, örök élet
vár arra, titok, üzenet
és én is mindörökre élek
abban, aki engem szeret.